

Асоциация РАДКО

Християндемократията и Обединена Европа **Светослав Божилов**

Важните въпроси за ролята на християнството в европейската политическа практика и историята на взаимодействието между християнството и политиката твърде малко са обект на внимание в България.

Мястото на България в контекста на европейската християндемократическа идея за Обединена Европа също би трябвало да е предмет на засилен интерес с оглед европейското бъдеще на страната.

Една сериозна дискусия по тези въпроси, струва ми се, е особено актуална днес, след парламентарните избори, донесли „Новото време“. Сега обществото се нуждае от дебат по ключовите въпроси на бъдещето си повече от всякога, а един от тях е взаимодействието между християнството и политиката. С настоящата статия предлагам само идея за определен прочит на фактите и изходна позиция за подобен дебат.

Основната идея, която бихме желали да защитим в този прочит на историята и настоящето, е свързана с духовната недостатъчност на българската действителност. С невъзможността, поне досега, да се осъзнае колко безплодни са усилията за европейската ни политическа и икономическа интеграция, при „полуезическото“ духовно битие на нацията. Фактите по неоспорим начин показват, че Обединена Европа не е нищо друго освен Християнска Обединена Европа. Целият днешен Европейски цивилизационен модел не е нищо друго освен християнски цивилизационен модел. Но това означава нравствено дисциплиниращ модел. В Европа той е граден 2000 години, и днес дава своя резултат. Няма да е пресилено да се каже, че присъединяването на една или друга страна към Обединена Европа ще зависи преди всичко от степента на нейната Християнизация. Поради това, ако вярата не намери своето реално присъствие в битието на хората, във формирането на обществени позиции и правила, от медиите до политиката и от образованието до бизнеса, България просто няма да стане член на европейското семейство. Това е и изпитът на днешните български поколения – да докажат или опровергаят християнската принадлежност на българското общество.

История на християнската идея в европейската политика

Както казва френският християндемократ Роберт Шуман, тази идея се заражда още в началото на първото хилядолетие от новата ера – по времето на император Константин Велики и папа Силвестър I, когато се полагат християнските основи на Европа. До началото на Ренесансовия период християнските ценности успяват да станат главно съдържание на начина на възприемане на света в Европа. Непосредствено преди възникване на Лутеровата Реформация, духът на християнството (макар и само под формата на католическото му изповедание) е духът на Обединена Европа или както казва Стефан Цвайг: „Европа имаше един дух и едно сърце и то беше католическото“.

Независимо от противоречивостта на историята, именно Реформацията, предизвиквайки процесите на хуманизиране и обновление на християнския морал и поведение, ражда върху този единен европейски дух кълновете на гражданското общество и политическите свободи в съвременното им разбиране. Не случайно „символи“ на демократичното развитие един век след възникване на Реформацията стават страни пряко свързани с нея като Англия, Холандия, САЩ. Англия е и родината на консервативната философия на Едмънд Бърк от края на 18-ти век и на първата партия нарекла се така през 1834 година. През този интервал от време се формират първите ясни концепции, от които по късно се ражда и политическото християнство. Историята на взаимодействието на британския консерватизъм и европейската християндемократия е направо казано цяла самостоятелна тема, но това което тук ни интересува са принципите на този консерватизъм, които се оказват изключително устойчиви и близки до християндемократическите. Независимо че политическата философия на консерватизма ни води към първата половина на 19-ти век, едва ли ще е погрешно ако цитираме живелия един век по-късно Чърчил, опитвайки се да създадем представа за основните принципи на консерватизма. Чърчил казва относно целите:

„Да поддържаме християнската вяра и да устояваме на всички атаки срещу нея... Да поддържаме законите, реда и безпристрастното правосъдие, упражнявано от съдилищата, които да са освободени от намеса и натиск от страна на изпълнителната власт... Нашата консервативна цел е да съградим демокрация на притежаващи собственост хора, които да са както независими, така и вътрешно обвързани... Не вярвам в търсенето на панацея или универсални лекове, на които да отдаваме цялото си доверие и съдбините си, опитвайки се да ги пробутаме като патентовано лекарство на всички хора.“

Консерватизмът, и по специално английският, интегрира в себе си както чисто традиционалистически идеи /включително съсловно-монархически/, така и чисто християнски.

Близо 20 години след като Британската партия на торите приема своето име Консервативна, възниква друга партия – предвестник на бъдещата християндемократия – Католическата партия на центъра, учредена през 1852г. в Германия, както и Френската католическа партия, възникнала непосредствено след революцията от 1848г. Всички те през 19-ти век все още защитават главно национални задачи и нямат ясна програма.

Като че ли единодушно се приема, че ключовият документ, стоящ в основата на преобразяването на предходни политически идеи в това, което е съвременната християндемократия, е енцикликата на папа Лъв XIII „Рерум новарум“- Нови времена, издадена през 1891г. Повод и пряка тема са правата на работниците, настъпващите революционни социалистически брожения и необходимостта църквата да изрази позиции по основните въпроси на обществения живот в най- прагматичен аспект – „1. Духът на революционните промени, който отдавна тревожи народите по света, вече излезе извън политиката и доби осезаемо влияние върху такива сродни на политиката сфери, каквато е реалната икономика... 2. Ето защо,... ние се обръщаме към вас, в интерес на Църквата и на общото благоденствие, с послание за политическата власт, човешката свобода, християнската уредба на държавата и други подобни въпроси.“

Като основни тези на енцикликата могат да бъдат посочени:

- Частната собственост е важно условие за нормално функциониране на обществото – „Защото по своята природа всеки един човек има правото да притежава своя собственост“.

– Държавата не трябва да се намесва сериозно в икономическия живот на хората. „Не е необходимо да се намесва държавата. Човекът предшества държавата и притежава, още преди създаването на каквато и да било държава, правото да осигурява поддържането на своето тяло.“

– Семейството е ключов елемент на обществото и трябва да бъде извън прякото вмешателство на държавата – „Следователно имаме семейство, „обществото“ в дома на човека, много малко общество, но трябва да признаем – все пак истинско и по-старо от държавата. Семейството си има свои права и задължения, характерни за него, които са твърде независими от държавата.“

– Различията между хората са естествени и поражданите от това противоречия не трябва да бъдат повод за антагонизъм, а основа за търпеливо търсене на позитивно за всички многообразие – „Хората се различават по своите възможности, умения, здраве и сили. Различията в имуществата са необходим резултат от различните възможности. Такова неравенство съвсем не е неблагоприятно – както за индивида, така и за обществото.“ „Взаимното споразумение носи красотата на добрия ред, докато постоянните конфликти неизбежно водят до бъркотия и варварщина.“

– Достойнството на човека и отговорността са в основата на отношенията между труда и капитала – „... да се уважава достойнството на всеки човек като личност, дарена с християнска същност.“

– Частната собственост е неприкосновена, но трябва да се използва и в името на солидарността – „Законно е – казва Св.Тома Аквински – човек да притежава частна собственост; това е необходимо за да се продължи човешкото съществуване. Но на въпроса „Как трябва да се използва собствеността?“ Църквата без колебание отговаря с думите на светия доктор: „Човек не трябва да приема своята собственост като лично притежание, а като нещо общо и да я споделя без колебание с другите, когато изпаднат в нужда.“

– Солидарността е основа на гражданското общество – „Брат, подпомаган от брата, е като силен град (Еклезиаст 4:11/). Именно този силен импулс свързва хората в гражданското общество“.

Предходното развитие на политически партии с християнска насоченост, както и ясното концептуализиране на идеите на бъдещата християндемократия в енцикликата на папа Лъв XIII води до създаване на първата съвременна християндемократическа партия в Италия през 1919г..

В една от следващите си енциклики – „Гравес де комуни“ Лъв XIII дава и своето определение за християндемократията – „християнската демокрация е полезна дейност на всички вярващи християни в интерес на народа.“

Ръкоположеният за католически свещеник през 1894г. Луиджи Стурцо освен чрез духовните си задължения се включва активно в обществения живот и чрез политиката. Бива избран за кмет на родния си град Калтаджироне, както и за депутат от област Катания. След като получава одобрението на католическата Църква и лично на папа Бенедикт XV той създава през 1919г. Италианската Народна Партия, която още на първите избори, в които участва през същата година, спечелва 20% от депутатските места в парламента на Италия. В програмната си декларация партията посочва, че мисията на

християндемократията е да бъде носител на третия път между социализма и либерализма.

Натрупаният дълъг политически опит на Германската Католическа Партия на Центъра, поредицата от обърнати към политическите проблеми Папски енциклики и появата на Италианската Народна Партия създават към началото на 20-те години тази сплав от идеи и опит, която представлява базата на съвременното разбиране за връзката между вярата и общественото устройство, между християнството и политиката.

Последвалите политически и икономически трусове в Европа, свързани с фашизма и Голямата депресия, подтискат почти за 20 години демократичните политически системи в голяма част от европейските страни, и в частност именно там, където се заражда съвременната християндемократия – Германия и Италия.

Непосредствено след 1945г., като своеобразна реакция на тоталитаризма, именно в Германия и Италия се развиват най-мощните в десетилетията след войната християндемократически партии. През 1946г. е възстановена Народната партия на Италия под името Християндемократическа партия с председател Алчиде Де Гаспери. Непосредствено след войната в западните окупационни зони на Германия започват активно да действат Християндемократическият съюз /ХДС/ под ръководството на Конрад Аденауер /след 1949г./ и Християнсоциалният съюз /ХСС/. Съюзът между ХДС/ХСС управлява Германия без прекъсване в продължение на 20 години след създаването на Федерална Република Германия през 1949г..

Германия, под водачеството на Аденауер успява напълно да разгради тоталитарното наследство и да изгради демократичен правов ред. Паралелно с това ясната и последователно изпълнявана икономическа програма превръща страната в най-силната икономика на Европа. От особено значение за нашия интерес в случая е изключителният успех, постигнат от немските християндемократи, в унищожаването на тежкия духовен недъг, разяждал християнската принадлежност на немския народ, определяната като „тевтонски бяс“ от много автори черта в психологията на поведение на немския народ от времето на Фридрих Велики и средата на XVIII век до края на втората световна война. През първите десетилетия след 1945г. духът на германската нация като че ли се връща окончателно в лоното на християнските и хуманитарни ценности. Преобразяването, настъпило за броени години, довежда до невероятното за предходните столетия превръщане на Германия от източник на европейски конфликти в основен двигател на Европейското обединение.

Всъщност от тук нататък историята на европейската християндемократия става преди всичко история на европейската интеграция.

Християндемократията и Европейската интеграция

Християндемократическата идея се оказва в основата на създаването на Европейския Съюз. Лидерите на Европейската християндемократия създават още през 1947г. структура за взаимодействие на наднационално ниво, наречена Нови Интернационални Групи със седалище в Швейцария. Първи и огромен по значението си резултат от работата на европейските християндемократически партии става създаденият предшественик на днешна Обединена Европа – съюзът, наречен Европейска Общност за Въглища и Стомана (ЕОВС). Предложението за създаване на ЕОВС е направено от френския външен министър и християндемократ Роберт Шуман. Показателно за тази първа и

решителна крачка към европейското обединение е, че от шестте учредили я страни /Франция, Германия, Италия, Холандия, Белгия, Лихтенщайн (пет се управляват в този момент – 1951г. – от християндемократи /с изключение на Белгия).

Не би било пресилено да се твърди днес, че философията на Обединена Европа – символ на епохата, в която живеем, е християндемократическата политическа философия. Политическото действие е плодотворно подкрепено от редица църковни християнски авторитети.

Още през 1948г. Папа Пий XII казва: „Никой няма да спори, че около създаването на един европейски съюз ще изникнат много трудности... Но не бива да се губи време. И ако се залага на идеята – съюзът да постигне целта си, и на волята – той да служи плодотворно на каузата на европейския мир и единство, на каузата на икономическия мир и на вътрешноконтиненталната политика, крайно време е съюзът да бъде създаден.“

Църковната подкрепа има дълбоките си корени и извън анализа на текущата ситуация и нужди на европейските народи. Както пише архиепископът на Кьолн Йозеф Хьофнер – „От първа необходимост е да си припомним духовните основи на Европа. Свети Бенедикт, Свети Бонифаций, Свети Филиборд – да споменем само неколцина – не са познавали национални граници. Посланието на Евангелието разрушава държавните граници. Не в модерните идеологии, а в Евангелието и в християнската традиция ние ще открием основите за една нова Европа.“

Ето какво казва и Съветът на Евангелистката църква в Германия – „Християнската вяра е от решаващо значение за бъдещото развитие в Европа. От дълго време Европа и християнството са едно цяло. Християнството е жителният извор за Европа.“

Планът за създаване на Обединена Европа, както е известно, търпи развитие със създаването през 1957 г. на Европейската Икономическа Общност.

През 1965 г. НИГ се преобразува в Европейски Съюз на Християндемократите. /ЕСХД/. Общността на християндемократите от различните страни, действаща единно от самата поява на общите европейски институции, създава ключов прецедент принудил още от учредяването им европейските институции да постановят, че интересите няма да бъдат застъпвани по нации, а „транснационално“ в „политически семейства“.

Фракцията на християндемократите още при създаването на Общността на шестте /ЕАСТ/ има 38 от общо 78 депутати. Без да постига абсолютно мнозинство, и в последващите европейски структури, и до днес тя си остава една от най-влиятелните фракции в Европейския парламент.

С развитието на общоевропейските структури и приемането на нови членове в Европейския икономически съюз през 1973г. /Великобритания, Ирландия, Дания/, последователното развитие на християндемократическата философия за Обединена Европа намира своята нова реализация в подготовката на следващата стъпка – създаване на наднационална Християндемократическа партия. На заседание на християндемократическата фракция в Страсбург през юни 1974г. за пръв път се появява в ясен вид тезата за създаването. Партията е основана през 1976г., а през 1978г. е първият конгрес. Председател на партията става белгийският християндемократ Лео Тиндеманс. Избраното название на партията е Европейска Народна Партия /ЕНП/. Още в първата политическа декларация на ЕНП могат да се намерят синтезирани общите

християндемократически принципи: „Политиката ни се определя от човешки образ, изграден върху изконните християнски добродетели. Той намира израз в безценните и неприкосновени качества – достойнство, свобода и отговорност на индивида. Той включва равнопоставеност в различието, стремеж към самоизява и съзнание за човешкото несъвършенство.“

До началото на 90-те години в европейската християндемократия текат консолидационни процеси и конкретизиране на програмата за действие. През 1990 г., непосредствено след началото на демократизацията на Източна Европа, ЕНП предлага да се работи за създаване на „федерална конституция за Европейския съюз“. През 1992 г. е приета подробна програма на партията, в която по удивителен начин са съчетани християнските корени на партията, крайната политическа цел – Обединена Европа и принципите, осигуряващи безпрепятственото постигане на тази цел при запазване на цялото исторически сложило се Европейско национално и регионално разнообразие и постижения. В текстовете, касаещи представата за човека, се казва:

„/101/ Ние, християндемократите, членове на ЕНП, се обявяваме за ненакърнимото достойнство на всеки човек. Ние разглеждаме човека като субект на историята, а не като неин обект.

/102/ Като носители на европейско-християнски ценности, ние виждаме във всеки човек личност – едно единствено по рода си човешко същество, което нито може да бъде заменяно, нито сведено до друго същество, което по природа е свободно и отворено към трансцедентното.

/103/ Всеки човек зависи от общуването си с другите. Като свободна, солидарна и отговорна личност той може да участва в изграждането на обществото. Много от нас мотивират подобен ангажимент с убеждението, че са призвани да се включат в творческото и освобождаващо Божие дело.“

Политическите измерения на връзката с християнската вяра също са определени по категоричен начин:

„/163/... ние не отричаме зависимостта между християнските ценности – проникнати от Евангелието и от културното наследство на християнството и човешките права, както и демократичните идеали: свобода и отговорност, изначално равенство между хората, солидарност и справедливост.

/164/ Това са принципите и ценностите, залегнали в основата на политическото мислене и действията на ЕНП. Ние откриваме нашата сила и убедителност в постоянното позоваване на ценностната ни система.

/165/ ЕНП е християндемократическа, неконфесионална партия, преди всичко политическа партия на ценностите.“

Безспорно, по пътя към Обединена Европа преодоляването на национализма и регионализма е от решаващо значение. Историята на Европа от последните столетия доказва ужасяващите рискове в това отношение. Опитът да бъдат подтискани различията не е издържан нито в морално, нито в политическо отношение.

Моделът на европейската християндемократия стъпва на ясен подход, основаващ се на принципа на субсидиарността, определящ прехвърлянето на максималните възможни правомощия на регионалните и местни общности, освен в случаите, когато националните и наднационалните институции са доказано по-ефективни в решаването на дадени проблеми.

Субсидиарният подход – предаването на максималната възможна власт на местно ниво, когато това не накърнява общите интереси, като принцип на

действие напълно оправдава съществуването си както може да се види от успешното развитие на европейската интеграция.

Може да се каже, че с приетата програма на ЕНП, както и последвалото вливане в края на века на ЕСХД в ЕНП, единството на европейската християндемократия, както и ясното подробно целеполагане е приключено.

От тук нататък за нас ще е интересно да видим къде се вписва България в тази история.